

Patoloog alustas anekdoodist. Nad olid just joped ära andnud, kitlid selga saanud, kaleda valgusega garderoobi peeglitest vaatasid vastu talviselt kahvatud näod. Ma räägin teile ühe anekdoodi, saate oma surnumatjanägudest lahti. Lõbusamalt! Noored inimesed! Anekdoot osutus tõestisündinud looks Villust, üliõpilasest, kes käis 1949. aasta veebruaris laibabasseinis ujumas. Vana anatoomikumi ees olevat sel ajal asunud kelder ja keldris basseini, milles hoiti karboolhappes anatoomia kateedri laipu. Kelder oli poolpime, basseini äär põrandaga tasa – ja salaja koos kaastudengitega laipu vaatama läinud Villu astus kogemata basseini. Mõne hetke pärast tõusis happe järele haisev märjas talvemantlis noormees laipade vahel püsti. Ta viidi kohtumeditsiini kateedrisse pessu ja seal edasi Pargi tänava sauna. Villust sai kohtuarst. Austatud kolleeg. Õppejõud. Täna-seks juba kolmkümmend aastat. Palun siiapoole! Tulge-tulge ettepoole. Teie ka, jah. Patoloog paneb käe ümber Maire õlgade ja suunab tüdruku kindlakäeliselt kõrge läikiva vitriini ette. Nii, koguneme selle neiu ümber, tagumised ka! Mina sinna kaugele karjuma ei hakka. Nii, kõigepealt peaasi. Nagu öeldakse, kala hakkab mädanema peast. Nii, alustagemgi siis koljudest. Ja ärge öelge mulle surnupealuu. Rahvas ütleb surnupealuu, teie ütlete: kolju. *Cranium*. Siin selles vitriinis on meil eksponeeritud *circa* seitsekümmend inimkoljut, ütleme seitsekümmend-seitsekümmend viis, umbes nii. Ja ma palun teil nüüd jälgida nende koljude suurust, kuju, tihedust. Tähelepanelikult! Rahvas arvab: üks inimene kõik, teie ütlete: ei! Ei ole üks inimene kõik, on liigisisesed variatsioonid. Märgitakse muuseas korrelatsiooni kolju suuruse ja intelligentsuse vahel. Suurem kolju, suurem aju. Näete, need ülemised on vesipead, *hydrocephalus*'ed. Otsmikuloo, sarnaloo, kiiruloo, oimuloo.

Ülejäänud on kõik normkoljud. Sellised meid, patolooge, ülemäära ei huvita. Meid huvitavad patoloogiad. Ja neid leidub. Omal ajal oli igal arstitudengil kodus riuli peal sõjaaegne kolju, igaüks, kes väljakaevamistest mööda jalutas, korjas kotti nii palju luid, kui tahtis, ega siis pärast sõda keegi ei vaadanud ega päid ja jalgu riita ei ladunud. Näete, seal ukse kõrval seinapeal on terved vanad skeletid üles pildistatud, fotod aastast 1914. No eks see oli ka aasta, kui tohtrid hakkasid korralikult tööd saama, helgemad pead saavad aru, mis ma silmas pean. Järgmine vitriin. Võtame näiteks selle anuma. Mis see on, oskab keegi öelda? Just, kopsuvähk, neljas staadium. *Sarcoma fusocellulare lobi inferioris pulmonis dextri*. Helgemad pead jätavad meelde. Edasi. Võtame need kolm anumad korraga. Millega siin tegemist on? Ei ole vähk. Siin te näete neerukivitõbe, kolm variatsiooni: kaltsiumkivid, kusi happelised, tsüstiinkivid. Pange tähele, kuidas kivid on pressinud ennast kudede vahele. No nii, see? Lihtne küsimus, lihtne vastus: süda. Üsna korralikult rasvunud südamelihase. Edasi, ajupreparaadid. Näete, enamasti kenad terved, ilma nähtava patoloogiata. Lähme siia laua juurde, siin on neid pottides hulgi. Ma võtan teile ühe lahuselt välja, saate lähemalt vaadata. Nii. Ütleks, et kahe käega on isegi mugavam hoida, kipuvad sõrme vahel libisema. Inimesele on muuseas omane väga suur aju. Kui kehamassi ja aju suuruse suhet vaadata, siis suurim aju loomariigis. Tulge nüüd paari kolme kaupa, ma annan soovijatele selle ajukese peo peale, kummikindad on teil kõigil kätel taskus, pange kohe kätte, saab kiiremini, kordamööda, käest kätte see aju käima, ja me saame lahangu ruumi edasi liikuda. Mis juhtus? Lõi vedelaks? No näete, ei ole verd vaja ega midagi, et vedelaks lüüa, saab niisama ka. Koks ja valmis. Ei tõsta püsti teda! Kallid noored

meedikud! Milline on meie esimene abi, kui kaaslane mines-
tab? Nii, mis on siis need õiged sammud, kes ütleb? Ma ootan.
Just, jätame lamama, tool lähemale, jalad põlvest kõverdada,
tooli peale tõsta, südamest *kõrgemale*. Puhas füsioloogiline
loogika! Veri peab jõudma tagasi *ajju*, me just ajust räägime
siin. Selleks, et aju saaks funktsioneerida, peab ajul olema...
mida? Toitu. Vereringe peab toimima, siis saab meie aju kolju
sees oma töö ära teha. Meid püsti hoida, meie eest mõtted ära
mõelda, meie eest mitte põnnama lüüa, kui me parajasti aju-
preparaati uurime ja nii edasi. Andke see edasi, nuuskpiiritus,
sekundiks-paariks seltsimehele nina alla ja korras. Toibub ära.
Meesterahvas, tulevane tohter. Ei tule siin mingit tohtrit. Poli-
kliinikutöötaja, *võib-olla*. Oleks teie seltsimees naisterahvas,
ütleks teile, ärge käige ülikoolis, minge parem mehele ja ärge
tagasi tulgegi, aga teile ei saa seda ka soovitada. Mis meesterah-
vas see on, kes mehele läheb, see pole mees ega midagi. Mis me
siis teeme teiega. Kuidas on? Parem? Lamage-lamage, kuulake
pikali ära, mis mul teile öelda on. Muidu olete koks maas tagasi.
Mis te arvate, kuidas meditsiin teab, mis inimese sees on? Kui-
das anatoomid *teavad*, mis on inimese sees? Muide, siinsamas
Tartu linnas töötas eelmisel sajandil üks selline seltsimees nagu
Nikolai Pirogov, on keegi kuulnud? Ei ole muidugi. Aga peaks.
Pirogov, jätke meelde. Pirogov. Kirurg, anatoom, pedagoog,
mitukümmend aastat oma ajast ees. Ja mis ta tegi? Ta käis
Peterburi turu peal ja vaatas, kuidas talupojad külmunud sigu
tükeldavad, terava noaga, siuh ja siuh. Ei mingit verd, ei mingit
löga, puhast lõige. Ja kõik sea siseelundid on näha, loe kokku
nagu lahangu-laua peal. Ja doktor Pirogov siis hakkas sama
tegema inimlaipadega. Külma ja viiludeks. Elundite kuju säilib,
elundite asend säilib, kõik. Kunstnikud tegid neid siis talle

kipsist järele. Ja doktoril oligi äärmiselt täpne informatsioon käes, ei olnud enam hämaraid oletusi, *mis on inimese sees*. Oma silm on kuningas. Andis välja oma anatoomiaatlase nende inimese külmutatud lõikude järgi, 1859, vot selline mees oli. Nii, kõik korras? On parem? Istuge, ei tõuse püsti. Kuidas perekonnanimi, mida õpite? Saar? Stomatoloogiat? Mitmes kursuses, teine? Esimene. No jumal teiega, õppige stomatoloogiat. Kõik, kes tahtsid, said aju käes hoida? Siis on hästi. Siin edasi on siis nüüd see lahanguruum, mille pärast te täna siin olete, astume sissepoole, ja pange ennast esialgu sinna seinale äärde toolidele, Saar eriti, ma räägin alustuseks natuke üldist juttu. Nahistamine jätta. Paigas? Nii, siin minu selja taga te näete inimkehasid, täpsemalt siis elutegevuse lõpetanud inimkehasid, laipu. Mis asi on üks inimkeha? Inimkeha on suurepärane *masin*. Masin, mis täidab mitmesuguseid keerukaid ülesandeid. No nimetage. Täpselt nii, hingamine. Toitumine. Jäähainete väljutamine. Kohanemine välistingimustega. Tubli. Aga veel. Iga ülesande täitmine eeldab vastava süsteemi olemasolu, selle süsteemi arengut. Näiteks? Näiteks hingamissüsteem, ainevahetussüsteem, kuseteede süsteem, auditoorsed süsteemid. Iga süsteem omakorda koosneb vastavatest elunditest. Süda, magu, kopsud, silmad, maks, põrn, peaaugu, seljaaju. Kõike seda te teate, isegi stomatoloogid teavad seda, keskkooli bioloogia materjal. Kõige tähtsam asi: elundid ja süsteemid on üksteisest *sõltuvuses*. Kindlustavad korrektselt funktsioneerides organismi füsioloogilise *tasakaalu*. Nagu me ütlesime, inimkeha on masin nagu iga teine. Ja masina tööks on vaja...? Tasakaalu, tore. Aga kuidas tuleb tasakaal? Ma ei kuule vastust. Noh? Tuleb nii, et masinat hooldatakse. Masina hooldust on tarvis. Ennetuslikku hooldust, parandavat hooldust. Ja selleks

olemegi vajalikud meie, meedikud. Meie oleme need remondi-
mehed! Meie olemegi need hooldusmehed. Sellepärast ja ainult
selle pärast olete teie täna siin. Sellepärast raiskan mina siin
teie peale oma väärtuslikku aega. Et teie saaksite võimalikult
headeks remondimeesteks. Nii. Nimetage mulle inimese oma-
dusi. Suur aju võrreldes teiste imetajatega. Tubli. Seda te nägite
täna oma silmaga. Püsisoojasus ehk endotermisus, organism
saab soojust keha sisemisest soojusproduktioonist. Kahel jalal
liikumine. Aeglane individuaalne areng. Järglased vajavad hoo-
litsust pikka aega. Puudub innaaeg. On iseloomulik mitte-
sesoonne sigimine. Segatoidulisus. Töötleb toitu enne
tarvitamist. Artikuleeritud kõne, mõtlemine, mille tõttu on
teadlik enesest, oma siseelust ja ennast ümbritsevast maa-
ilmast, selle ehitusest ja loogikast. Võimeline õppima ja are-
nema. Kultuuriline käitumine. Sotsiaalsed suhted tuginevad
perekonnasuhetele. Oskab valetada. Oskab valmistada töö-
riistu. Oskab luua ja kasutada tehnoloogiaid. Kuulge, te olete
mul täna nii targad, lausa eksperdid, saada kas või kohe kohtu-
lahangut tegema! See oli nüüd huumor, helgemad pead said
aru. Toome konkreetseid näiteid. Hambad, *dentes*. Meil oli siin
üks tulevane stomatoloog, Saar oli teie nimi vist? Niisiis, Saar,
teie peaksite minust paremini teadma, et hambad kujutavad
endast suusiseseid luiseid struktuure, mis paiknevad igemetele
kinnitatuna kahes reas, ülemises ja alumises, ning mille ülesan-
deks on inimese söödavat toitu enne allaneelamist purustada ja
mäluda. Või seesama aju, mis Saarele siin enne ei meeldinud.
Ladina keeles *cerebrum*, ja kui soovite, me võime sedasama
süütit *cerebrum*'it nimetada inimteadvuse sünnipaigaks. Eso-
teerik ütleks: „inimhinge” sünnipaigaks. Ma ütlen meelega
jutumärkides, sest meditsiinilist tõestust meil selle kohta ei ole,

et inimesel oleks olemas midagi sellist nagu *hing*. Niisiis, see meie aju on ellipsikujuline organ, paikneb ta meil koljus ja väliselt meenutab sellist sültjat massi, aga eks te ise saite veenduda täna, mis konsistentsiga üks inimaju on. Mehe aju kaalub keskmiselt 1380 grammi, naisel 1280 grammi, ja ärge küsige minult, miks on mehe aju naise omast raskem, kuigi ega ses vastuses ju mingit müstikat ei ole, või kas on? Vaadake ajalugu ja müstika kaob nagu peoga pühitud. Peaaju pikkus on ligikaudu kuusteist-kaheksateist sentimeetrit, läbimõõt kuni neliteist sentimeetrit. Küsimusi? Kui ei ole, püsti. Astume siiapoole. Tere. Väga hea, Hillar, me just saime omadega sinnamaale, et saame peale hakata. Hillar on minu hea kolleeg, kaaspatoloog, käesoleval hetkel küll veel patoloog-aspirant. Nii. Täna on meil siis tegemist formaliinis seisnud laipadega, mitte värskete laipadega. Midagi musta ega hirrsat siin ei ole. Basseini keegi ei kuku, sest basseini ei ole, laibad on kenasti laua peal. Jaotage endid kahte rühma, mu kolleeg võtab esimese rühmaga selle vanaproua ja mina võtan teisega selle härrasmehe. Muide, siia maani identifitseerimata kodanik, tänavalt leitud ja praktikasse rakendatud. Nõnda, mahume kenasti kahe laua ümber ära. Täna ainult vaatame, teete hoolega märkmeid, jätate meelde, järgmisel korral saate väiksemas rühmas juba iseseisva ülesande, homme-ülehomme on teil ka värsked laiba lahanguvaatlus, ja nädala pärast tulete juba kips-köps siia tagasi ja prepareerite mul siin kes mida. Mida? Küll see selgub. Ärge rutake ajast ette. Pidage meeles: ei ole tähtsusetuid organeid. Nagu ma ennist ütlesin, igal masinaosal on oma spetsiifiline funktsioon. Mitte üks masin siin ilmas ei saa funktsioneerida ilma, et *kõik* tema osad töötaksid laitmatult. Helgemad pead saavad aru. Teil oli küsimus, Saar? Ei olnud? Ma vaatasin, et te

nagu nõkutasite peaga. Seiske sirge seljaga, vabastage oma diafragma, siis tuleb kõik muu ka riburadapidi. Küsimusi? Ei ole. Tähendab, kõik on selge nagu seebivesi, Saar, on mul õigus? Väga hea. Võimeline õppima ja arenema, inimese omadus, mäletate, Saar? Enne siin keegi teie kaastudengitest märkis ära: võimeline õppima ja arenema. Muidugi juhul, kui meie *cerebrum* teeb oma tööd nagu kord ja kohus. Ainult sel juhul. Meie masina peamootor peab olema töökorras! Mees peab oma *cerebrum*'it õlitama, muidu on mehega kõöga. Väga lihtne. Helgemad pead saavad aru.

*

See tuba asub kahe maailma vahel. Maailmad ei puutu kokku, ei saa otse ühest teise astuda, maailmade vahel on hägune ala, eikellelegimaa, vähemalt kümne sentimeetri jagu hämu ja risu, kramplikku kinnihoidmist ja vetruvat lootust tagasi pääseda, mitte edasi minna, mitte maha jätta, mitte muutuda ja uueks saada, otsustavat sammu astuda, tundmatusse viskuda. Sahtlinurgas on paberite all korteriomaniku poja algkooliaegne punane viisnurk, valges südamikus kuldne lökkispäine poisipea, teise sahtlinurka on surutud neonroheline randmele tõmmatav froteest higipael. See tuba asub kahe maailma vahel, kaheksandal korrusel, raudvundamendi ja valgete pilvede, lapsepõlve ja täiskasvanuea vahel. Ruum on justkui välja venitatud, piklik, pooltühi, aga minimalistlikku Skandinaaviat veel ei meenuta. See tuba asub kahe maailma vahel, just selles kümnesentimeetrises ähmases tühimikus, irrealse, tühjusest kõmiseva sotsialismi ja reaalse, ihusse tungiva kapitalismi vahel, aga sel hetkel ei tea seda keegi, keegi ei oskaks tuba

õigesse ajastusse paigutada. Siin on diivan, hõbedane Sanyo duubelmakk, heleda polüesterkattega kirjutuslaud, taburet, vaip, keset vaipa suur spordikott. Kõik. Laes põleb täisvõimsusel robustne kuue pirniga lamp, pruun puiduimitatsioonkattega seinakell näitab neli, lambi valgusvihkudes hõljub helehall tolm, mis meenutab kuuekümnendaid ja sisaldab sellest ka reaalseid osakesi, mida võib leida pruunist diivanikangast. Kardinavahest paistab öötaevas, malmradiaator akna all on leige. Lauanurgal vihikukuhja otsas lebab poolviltu raamat, mille mustvalgel kaanefotol istub pildistaja poole seljaga ratas-toolis mees ja vaatab aknast välja. Vana mees tahab koju, pealkirja tähed on punased, raamatu kaanenurgad hoiavad ülespoole nagu hiirekõrvad. Laua teisel äärel on klaaspurk hari-like pliiaatsite, pastakate ja kääridega, tsaariaegne lilleline kohvitass kokku käärdatud Snickersi šokolaadi paberiga ja mõned vakstust kaantega paksud kaustikud. Üks kaustik on keskelt lahti, täis on kirjutatud kõik ruuduread, ülevalt alla: oskab käsitleda terviklikult inimese organismi, selle osade ehitust seoses funktsiooni ja arenguga, teab inimese loote varajast arengut, teab elundite kuju, struktuuri ja paiknemist elund-süsteemide kaupa, oskab arvestada organismi funktsionaalsete ja ealiste muutustega ning sooliste iseärasustega, valdab eesti- ja ladinakeelset anatoomianomenklatuuri, orienteerub naturaalsel preparaatidel. See tuba asub kahe maailma vahel, Une ja Ilmsi, tervete ja haigete, võimatu ja võimaliku maailma vahel. Seinä ääres diivanil magab tüdruk, ilma tekita, põlved lõua alla kronksu tõmmatud, põlvede vahel hallikaaneline kaustik. Laelambi kuus korda sada vatti annavad öös väljavalgustatud võtteplatsi efekti. Õhk on väga hele, isegi helendav, nagu püüaks keegi toast moodsa koopiamasinaga valguskoopiat

teha. Läbi tüdruku riiete, juuste, oimukohtadel nahapinnale tõusnud helesiniste veresoonte, naha ja roiete eristub eredas valguses selgelt inimese süda, umbes rusikasuurune lihas. Seinakella sekundiosuti libiseb edasi, üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus, seitse, seitsekümmend kaks korda minutis tõmbub tüdruku süda kokku, ja lõtvub, samuti seitsekümmend kaks korda minutis, osuti jõuab vertikaali ja hakkab siis taas langema, nagu oleks ta pärast kahtkümmend kaht rasket tööaastat väsinud ega jaksaks end tasakaalus hoida, ta vinnab end üles tagasi, jälle seitsekümmend kaks, veel üks ring, seitsekümmend, ring, seitsekümmend üks, süda pumpab, uus annus verd läheb liikuma, pump paiskab vere soontesse, kättesse, jalgadesse, sõrmeotstesse, pähe, kahe maailma vaheline tuba on helevalge, tüdruku keha on läbipaistev, kõige kaugemate soppideni välja, lõpuni välja, aga see pole lõpp, seal on veel midagi, kõige muu taga paistab kitsas uks, see läheb lahti ja sa astud üle läve, ukse taga on uus tuba, pimedusse suubuv hämar ruum, laes ja sein-
tel lainetavad pikad varjud, võib-olla on need puud, tuul kõigutab vanade kraaviäärsete pajude oksid vanaema lapsepõlvkodu juures, millel pole enam katust, või on need hiigelsed, mis sahisevad suvises loojangukumas ujuval niidul, kus tüdruk pole kunagi käinud ja mille taga algab nõmm, kuhu vanaema lapsena nii sageli peitu jooksis. Ei, need pole puud, need on inimesed, vanaema ja vanatädi ja vanavanatädi, nende mälestuseks saanud kehad keerduvad nagu iidset tüved, mis on kasvanud veski elumaja väikese saalitoa sissevajunud põrandast läbi ja tungivad vaba taeva poole. See on väga vana maailm, selles maailmas pole enam elavaid, selleks on siin liiga hämar, kott-pime, kuni toaseintel löövad helendama virvendavad ristkülikud, kohvmasin, kohvilõhn, brändi, noore naise edvistav naer,

toanurgas hingeldab keegi, kõigile helendavaile ristkülikuile ilmub üks ja sama läikivas särgis mees, heidab rinnalt seljale oma pikad juuksed ja tema erkroosade huulte vahelt imbub kõlaritesse magus hääl, *I wanna share my dreams, wanna share with you, on the wings of love like dreamers do*, sajandi- alguse kuivanud puud ja esivanemate maailm on kadunud, see ei ole enam mets, see on videobaar, kaheksakümnendatel leiutatud ja üheksakümnendatel ümber ehitatud hämar urgas, mille igal seinal sähvib värvitelekas ja kuhu ei saa sisse, kus ei ole kohti, ja mis siis sellest, et kümned ja kümned on jõudnud enne sind ja saanud sisse, mida sa lootsid, on reede ometi, ära unusta, reede, nii et ei, kitsa rauduksega videobaaris ei ole täna õhtul mitte ainumatki vaba kohta, mis siis, et ka sina, tavaline tüdruk, tahad sisse ja mõtled, mis oleks, kui avaneks hall rauduks ja su ette ilmuks kuldne kandik, ja sa sirutaksid käe ja võtaksid süütu naeratusena vastu pokaali šampust Vana Tallinnaga, pruunikas kihin kõditaks su huuli, jah, vaid see üks pokaal, rohkem pole vajagi, kui, siis vaid pisikest istumiskohta madalal kunstnahast tumbal *videost* kaugel eemal, su oma poisi kõrval, kahekesi, lõpuks ometi temaga kahekesi, päris baari nurgas, kuhu siiski paistab selgesti kätte ekraanil sillerdav helesinine meri, kuldselt kumav liiv ja kirglikust tantsust hingeldavad välismaa tüdrukud, kelle soe ja sile ihu paneb unistama kõige ilusamast, kõige magusamast tulevikust, mida päikese asemel valgustab uhiuus diskokera, peeglikildudest pall, särapall, mis pimestab, ei anna küll sooja, aga lubab imetlejail kogu naha ja karvadega tunda, et nad on välja valitud, et nad kuuluvad tagasipöördumatult sellesse verinoorde Uude Ilma, mis tuleb pärast hämu, millest pikki aastaid sai vaid unistatud ja mis on nüüd käes, vaid mõne sentimeetri, millimeetri kaugusel,

uskuge või mitte: juba on poeletid kaetud lõhnavate apelsinidega, juba sulab pehme seep su nahal nagu läbipaistvaks küpsenud banaan su soojas suus, juba valatakse helesinisest plekkpurgist su klaasi kihisevat longerot, mis tõuseb kiiskavvalge rannahotelli päikeseterrassil sinu peakesse kiirelt, kergelt ja rõõmsalt ning lubab sul siin maises elus kätte saada kõik. Sind on vastu võetud, võimeliseks tunnistanud, sinu vigu pole märganud, sul ei olegi vigu, sa oled sile ja puhas. Puhas, puhass, viimane täht susiseb, särapall jookseb vihinal tühjaks ja tüdruk liigub REM-une faasist sügava une faasi. Annelinna kaheksanda korruse korteris on öö, lihtne öö, kraavi ääres ei kasva enam puid, pole pajusid ega kaski, esivanemate varje, veskit, helendavad nelinurgad hämara toa seintel on kustunud, poiss kadunud, diskopäike loojunud, selle asemel on tume auk, tavaline ja tuttav mittemiski, lihtne nagu tüdruku jänesekasukate, rahvariidevööde ja viltidega vooderdatud lapsepõlv, soe ja natuke kare, ilma ühegi ekraanita, terava peeglikilluta, ilma läikivajuukseliste välismaa tüdrukuteta, ei muud kui uni, mis vajutab padjatriibud põsele, vaikne sügavik, koduõue kaev, mis ei luba ega tööta midagi, kui, siis rahu ja pimedust, puhast vett, mille kohalt kaanepraost sähvatab läbi vaid mõni harv valguskiir, mõni ootamatult lahti pääsenud mälestus. Süda on kusagil sügaval, hämaras, varjus, ja lööb seal, aeglaselt ja kindlalt. Süda, maailm. Uni on tekk tema peal. Nagu kunagi emaüsas, rahu. Pole midagi lihtsamat.